դահան անող հարուածների ծանրութեան տակ։

Թերթեցէք Պարթև Սահակի, Խորենացու, Փաւստեցու, Դաւիթ Բ.-ի և այսպիսիների կենսագրութիւնները հին, նոր ու նորագոյն ժամանակներում և կը տեսնէք, որ հայ հանճար վառող ազգ չի եղել, այլ հանճար սպանող։

Եւ որովհետև հանճարն է միայն, որ ազգ է պահում, որ ազգ է ամրացնում ու բարձրացնում, ուստի և քաջալերութեան պահաստիւնից հայ հանճարը ո՞ւնչ է, անցեր, ուստի և անցնում է հէնց ինքը հայ ազգը։

Բայց այս չէ միայն «աաքանաչանաս ատՏ մի» յանցանքը։ Հանճարն ու հանճարեղութիւնը քաջալերութիւնից զրկելով ու հալածելով, նա մի ինքնասպան սխրագործութիւնը քաջալերելը՝ ասպարէզ է հանել հանճարեղութեան, տաղանդի անունով բացարձակ անշնորհութիւնը, ապերութիւնը, տգիտութիւնը, անճաշակութիւնը և այդ ամենին ծափ է տալիս, ճիշդ այնպէս, ինչպէս մոլեգնեալ ու շղթաբեր Հասմը ներքնին էր ծափահարում անմեռն երգիչ հոչակելով շնորհազուրկ բռնաւորին։

Բենիկ վարդապետ

ՄԵՆ ՅՕԲԵԼԵԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

(Յօդուած Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեանի)

Մեծ յօբելեանը, որ հայ մտաւորական կեանքին ասոնը պիտի ըլլայ, ամենուն միտքը գրաւած էր, և փափագ կայ անոր յատուկ նշանակութիւն և փայլ տալ արտասովոր հանդիսու մը կազմելով 1912 - 13 թուականէն, որ՝ ինչ ալ ըլլան տարբեր գնումեանց արդիւնքները՝ այլեւ ճանչցուած է իբր հայ գիրին և հայ ոգւոյն դարադարձը, եթէ ոչ ժամանակագրական ամենախոտ ճշդութեամբ, գոնէ ընդհանուր ընդունելութեամբ։

Տօնախմբութիւններու և հանդէսներու մէկ մասը առօրեայ ցոյցերով կանցնի. ճառ, երգ, ճաշ, երեկոյթ, ցայտաձանգէս և այլ նմաններ, որոնք պէտք են իբր արտայայտութիւն և իբր վայելք, բայց հեռք չեն թողուր Միւս մասը մնայուն նշանները վրայ կը հաստատուէ, գիրք, արձանագիրք, կոթող, շէնք, և նմաններ։ Բայց վերջին ասոնները սկսած է ընդհանրապէս դրամապուռնի (փոնդ) կազմելու եղանակը և անոր շահով ուժ ազգօգուտ ձեռնարկ մը կամ գործ մը ապահովելու փափագը։

Այս անգամ ալ այս տեսակ նախաձեռնութիւններ տեղատեղ սկսած են։

Որչափ կը լսեմ և կը կարդամ, ուսուցչական և ուսանողական նպատակներ կը դրուին նոր դրամապուռնիներու ձեռնարկներուն, և ճիշդ այդ մասին է իմ ընելիք առաջարկը։

Ձեմ ուրանար, որ ուսուցչութիւն և ուսանողութիւն կարեւոր նպատակներ են. բայց ուրիշներ ալ պէտք է համաձայնին, որ սահմանափակ են, տեղական կիրարման ունին, ուստեղական հանգամանք կը կրեն, և միայն որոշ անհատներ են անոնց նպատակէները Միւս կողմէն երկուքն ալ մեր ազգին մէջ չեղած բաներ չեն, և պարագաներու համեմատ կը տարածուին և կը բարգաւաճին հետզհետէ և, որ աւելին է, ընդհանուր ազգութիւնը իբր ուղղակի նպատակ չունին, ինչչափ ալ ազգը անուղղակի կօգտուի անոնց մէջ։

Այդ մտածումներով է, որ ես կը յորդորեմ մեծ յօբելեանին յանձիմացման համար այնպիսի նպատակ մը սահմանել, որ իր տեսակին մէջ եզական ըլլայ, արժանապէս ձեռք չառնուած կէս մը շօշափէ և ազգին հանրութեան ուղղակի յարգութիւն ունենայ։ Այդ նպատակին համեմատ կուգամ առաջարկել ամէն մարմիններուն, յանձնաժողովներուն, մասնաժողովներուն, և ուրիշ նախաձեռնարկներուն, որ ամենքն ալ իրենց հաւաքած և հաւաքելիք դրամագլուխներն իբրու միացնեն և հանգանակութեանց աւելի զարկ տալով՝ զայն պատկաւելի գումարի մը լրացնեն։

Այդ գումարն ապահով կերպերով շահագործուի, և անոր արդիւնքով սկզբնաւորութիւն ըլլայ կանգ մը կազմելու, նպատակի պիտի ըլլայ հայութեան վերարերեալ ուսումիներ զարգացնել, եղածը կարգաւորել, մասնաւոր զրաղզներն համախմբել, գժուարութիւնները լուծել, պակասը լրացնել, կարիքներն համաձայնեցնել և նոր ճիւղեր մշակել։

Այդ կէտերն յարմար է հետեւեալ չորս բաժանումներու մէջ ամփոփել.

1) Լեզու հին և նոր.
2) Պատմութիւն և աշխարհագրութիւն.
3) Արուեստ և արհեստ.
4) Հնութիւնք և կենցաղ։

Թերեւս յարմար էր կամաւն հաստատել Էջմիածնի մէջ, իբր Մայր-Աթոռ և Մայր Կեդրոն, բայց ներկայ պարագաներու մէջ նախադասելի կը սեպնք Եղիսաբեթ, իբր ամէն կողմ ցրուած մասերու փոփոխ յարաբերութեանց դիւրին միջոցայր մը։

Կամաւին կազմութեան վերաբերեալ ծրագիր մը պատրաստելու հոգն յանձիկիսին թողուլով, քանի մը նախագիծեր կամ հիմնակէտեր յիշելը բաւական կը սեպնք։

Կեդրոնին մէջ կը հաստատուին իւրաքանչիւր ճիւղին համար դիտարան, հնութեան և կարող պաշտօնեաներով, իւրաքանչիւր ճիւղին համար երկու կամ երեք անձ։

Այս պաշտօնեաները վարձատրեալ ըլլալուն՝ կրնան հրաւիրուիլ յարմարագոյններ՝ որ կոգմէն ալ ըլլան։

Կամաւորդներ պիտի որոշուին իւրաքանչիւր ճիւղի համար զատ-զատ, և պիտի առնուին ամէն հայերէ և հայագէտներէ՝ առանց խտրութեան տեսի և ազգի և կրօնի։

Կամաւորդներու համար պայման չէ կեդրոնին մէջ ապրիլ, վասնզի ժողովական գումարները տարեկան կամ երկտարեկան պիտի ըլլան, թէ ընդհանուր կամաւին և թէ մասնաւոր ճիւղերու հաւաքումներով։

Բուն կամաւորներ իւրաքանչիւր ճիւղին համար տասներկու բաւական կը սեպուին, իսկ թղթակից ընկերներ կրնան ըլլալ անսպայման թիւով։

Առաջին անգամ հիմնադիրներու անուանումին հետը նոր ընտրութիւններ և նշանակութիւններ կամաւորդներու քուէով կատարուին։

Ուսումնասիրութեանց համար կրնան որոշ նիւթեր ալ սահմանուիլ, առանց մասնաւորներու խանգարելու, որոնց վրայ կարծիքներ կը հաւաքուին և լուծումներ կը տրուին։

Թէ որոշուած և թէ ազատ ուսումնասիրութեանց գրածները, և կամաւին զարծերը յատուկ պարբերականով կը հրատարակուին։

Դրամագլուխին արդիւնքով և պատահական նուէրներով և սովորական բաժանորդութիւններով կը հոգացուին ժողովներուն, դիւանները, պաշտօնեաներուն, հրատարակութիւններուն և թղթակցութիւններուն ծախքերը։

Ներեալ է նիւթական օգնութիւններ ընել կամաւորդներու և թղթակիցներու, եթէ իրենց ուսումնասիրութեանց համար պահանջուած միջոցները չունին։

Այս և դեռ նկատի չառնուած մասնրամասնութիւնները սկզբնական փորձառութիւններէ ալ օգտուելով, հաստատուն կանոնագիրի պիտի վերածուին, նոյն իսկ կամաւին ձեռքով։

Ահա այդ հաստատութիւնն է, որ, մեր տեսութեամբ, ընդհանուր հայութեան համար նշանակութիւն կունենայ, անհրաժեշտ եղած, բայց արժանապէս նկատի չառնուած պէտք մը կը լրացնէ, հայաբնակ ուսումներու զօրաւոր զարկ մը կուտայ, ազգային ուսումնասիրութիւններով զբաղողներն իրարու կը մօտեցնէ և իրօք մեծ յօբելեանին մեծութեան համեմատ մեծ գործ մը կըլլայ, նպատակէն և պարագաներուն մեծութեան համեմատասխան։

Ես առաջարկեցիս Խօսքը մեծ յօբելեանով զբաղողներուն Աւելի ընդարձակ բացատրութեանց պարտաւոր կը մնամ, եթէ գիտողութիւններու ծանօթանամ։

(«Բիւզանդիոն»)

Ծան. «Բիւզանդիոն» խմբ.- Օրմանեան արքեպսկոպոսի առաջարկը գեղեցիկ է և խորհրդաւոր, նաև ապագայ հնարաւորութիւններով լեցուն Ասիկա պակաս պիտի լրացնէը այն գործին, զոր ցարդ կատարեր են ս. Էջմիածին, Վենետիկ և Վիէննայ, նաև Գալիա, Թիֆլիս, Արմաշ, Երուսաղէմ, և աւելի լայն հիմերու վրայ պիտի դնէր զայնս Բայց, մեր կարծիքով, աւելի իդեալ մըն է, առ որ պէտք է ձգտիլ, քան անիրական կարելիութիւն մը։ Որպէս զի այս ծրագիրը յաջողի, թէ շատ դրամ պէտք է և թէ մի-ջամտիրն ինքն ալ աւելի հարուստ պէտք է ըլլայ ամէն կարգի մտաւորական հայ տարրերով։ Առանց մեծագումար բարերարութիւններու, միայն ժողովրդային նուէրներով այսպիսի հոյակապ խորհրդի՞ մը իրագործումն անհնարանան կեսի մեր։ Հայ ժողովուրդն օգտասէր է, գրական է, ուշքն հեռու տեղ մը հիմնուելիք լոկ գրական հաստատութեան մը համար ոչ՝ այնքան յօժարակամ հանգանակութիւն չի բանար իր մէջն։ Եւ եթէ մեծաքանակ գումար մը հոյց համար տրամադրելի ըլլար, մենք, այժմեան հայ իրականութեան մէջ, աւելի բանաստղական կը նկատենք այն գումը զորձածել հող գնելու և յատակիցային հայ մշակներուն բաշխելու, որպէս զի պինդ կառչուին հայրենի երկրին և հոն ամրն, քան ա-կադեմական ուսմանց յատկացնելու, որոնք կը տեսնենք թէ այժմեան քաղաքակիրթ զօրութեանց քով ոչնչան ծանր չեն կշռեր ժողովրդի մը քաղաքակրթական իրաւունքները ապահովելու և պաշտպանելու համար, որչափ կը կշռեն նիւթական կարողութիւնը, նիւթական զէրքը, բնակչութեան թիւը, ֆիզիքական այժն և գրական սեպհականութիւնը։ Հայը զարդիս աւելի կը կարօտի նիւթական, ճարտարական, գրական, տնտեսական կարողութիւններու, քան սոսկ ակադեմական կամ գեղարուեստական կաղմածքներու Իր մասնաւոր զարգացումներն իսկ տնտեսական, ճարտարական, շահագործական ձգտում մը պէտք է ունենան տաւելապէս, մինչև որ իրեն համար նիւթական գերք մը շինած անհարար կամ հաստատութիւնը ժամանակ և միջոց ունենայ մասնաւոր վայելեներուն ալ պաշտօն տանելու։ Ասով հանդերձ, իբրեւ թէ հայ հարուստ մը կամ հարուստներ Օրմանեան արքեպսկոպոսի առաջարկան հաստատութիւնը մարմնաւորելու չափ բարձր ներդնչում մը ունենային օր մը։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԳՈՐՈՅԻ ՅՕԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ջաւէն և Բարգէն վարդապետները, որոնք Ղարաբաղի թեմական գորոցի առաջիկայ յօբելեանի առիթով շրջագայում էին Կովկասի և Ռուսաստանի մի քանի քաղաքներ յիշեալ գորոցի ապահովութեան փոնդի համար հանգանակութիւն անելու, այս օրերս վերադարձան Թիֆլիս։

Ինչպէս լսեցինք, հանգանակութիւնը, և կարող պաշտօնեաներով, իւրաքանչիւր ճիւղին համար երկու կամ երեք անձ։

Այս պաշտօնեաները վարձատրեալ ըլլալուն՝ կրնան հրաւիրուիլ յարմարագոյններ՝ որ կոգմէն ալ ըլլան։

Կամաւորդներ պիտի որոշուին իւրաքանչիւր ճիւղի համար զատ-զատ, և պիտի առնուին ամէն հայերէ և հայագէտներէ՝ առանց խտրութեան տեսի և ազգի և կրօնի։

Կամաւորդներու համար պայման չէ կեդրոնին մէջ ապրիլ, վասնզի ժողովական գումարները տարեկան կամ երկտարեկան պիտի ըլլան, թէ ընդհանուր կամաւին և թէ մասնաւոր ճիւղերու հաւաքումներով։

Բուն կամաւորներ իւրաքանչիւր ճիւղին համար տասներկու բաւական կը սեպուին, իսկ թղթակից ընկերներ կրնան ըլլալ անսպայման թիւով։

Առաջին անգամ հիմնադիրներու անուանումին հետը նոր ընտրութիւններ և նշանակութիւններ կամաւորդներու քուէով կատարուին։

Ուսումնասիրութեանց համար կրնան որոշ նիւթեր ալ սահմանուիլ, առանց մասնաւորներու խանգարելու, որոնց վրայ կարծիքներ կը հաւաքուին և լուծումներ կը տրուին։

Թէ որոշուած և թէ ազատ ուսումնասիրութեանց գրածները, և կամաւին զարծերը յատուկ պարբերականով կը հրատարակուին։

Դրամագլուխին արդիւնքով և պատահական նուէրներով և սովորական բաժանորդութիւններով կը հոգացուին ժողովներուն, դիւաններուն, պաշտօնեաներուն, հրատարակութիւններուն և թղթակցութիւններուն ծախքերը։

Ներեալ է նիւթական օգնութիւններ ընել կամաւորդներու և թղթակիցներու, եթէ իրենց ուսումնասիրութեանց համար պահանջուած միջոցները չունին։

Այս և դեռ նկատի չառնուած մասնրամասնութիւնները սկզբնական փորձառութիւններէ ալ օգտուելով, հաստատուն կանոնագիրի պիտի վերածուին, նոյն իսկ կամաւին ձեռքով։

Ահա այդ հաստատութիւնն է, որ, մեր տեսութեամբ, ընդհանուր հայութեան համար նշանակութիւն կունենայ, անհրաժեշտ եղած, բայց արժանապէս նկատի չառնուած պէտք մը կը լրացնէ, հայաբնակ ուսումներու զօրաւոր զարկ մը կուտայ, ազգային ուսումնասիրութիւններով զբաղողներն իրարու կը մօտեցնէ և իրօք մեծ յօբելեանին մեծութեան համեմատ մեծ գործ մը կըլլայ, նպատակէն և պարագաներուն մեծութեան համեմատասխան։

Ես առաջարկեցիս Խօսքը մեծ յօբելեանով զբաղողներուն Աւելի ընդարձակ բացատրութեանց պարտաւոր կը մնամ, եթէ գիտողութիւններու ծանօթանամ։

(«Բիւզանդիոն»)

Ծան. «Բիւզանդիոն» խմբ.- Օրմանեան արքեպսկոպոսի առաջարկը գեղեցիկ է և խորհրդաւոր, նաև ապագայ հնարաւորութիւններով լեցուն Ասիկա պակաս պիտի լրացնէը այն գործին, զոր ցարդ կատարեր են ս. Էջմիածին, Վենետիկ և Վիէննայ, նաև Գալիա, Թիֆլիս, Արմաշ, Երուսաղէմ, և աւելի լայն հիմերու վրայ պիտի դնէր զայնս Բայց, մեր կարծիքով, աւելի իդեալ մըն է, առ որ պէտք է ձգտիլ, քան անիրական կարելիութիւն մը։ Որպէս զի այս ծրագիրը յաջողի, թէ շատ դրամ պէտք է և թէ մի-ջամտիրն ինքն ալ աւելի հարուստ պէտք է ըլլայ ամէն կարգի մտաւորական հայ տարրերով։ Առանց մեծագումար բարերարութիւններու, միայն ժողովրդային նուէրներով այսպիսի հոյակապ խորհրդի՞ մը իրագործումն անհնարանան կեսի մեր։ Հայ ժողովուրդն օգտասէր է, գրական է, ուշքն հեռու տեղ մը հիմնուելիք լոկ գրական հաստատութեան մը համար ոչ՝ այնքան յօժարակամ հանգանակութիւն չի բանար իր մէջն։ Եւ եթէ մեծաքանակ գումար մը հոյց համար տրամադրելի ըլլար, մենք, այժմեան հայ իրականութեան մէջ, աւելի բանաստղական կը նկատենք այն գումը զորձածել հող գնելու և յատակիցային հայ մշակներուն բաշխելու, որպէս զի պինդ կառչուին հայրենի երկրին և հոն ամրն, քան ակադեմական ուսմանց յատկացնելու, որոնք կը տեսնենք թէ այժմեան քաղաքակիրթ զօրութեանց քով ոչնչան ծանր չեն կշռեր ժողովրդի մը քաղաքակրթական իրաւունքները ապահովելու և պաշտպանելու համար, որչափ կը կշռեն նիւթական կարողութիւնը, նիւթական զէրքը, բնակչութեան թիւը, ֆիզիքական այժն և գրական սեպհականութիւնը։ Հայը զարդիս աւելի կը կարօտի նիւթական, ճարտարական, գրական, տնտեսական կարողութիւններու, քան սոսկ ակադեմական կամ գեղարուեստական կաղմածքներու Իր մասնաւոր զարգացումներն իսկ տնտեսական, ճարտարական, շահագործական ձգտում մը պէտք է ունենան տաւելապէս, մինչև որ իրեն համար նիւթական գերք մը շինած անհարար կամ հաստատութիւնը ժամանակ և միջոց ունենայ մասնաւոր վայելեներուն ալ պաշտօն տանելու։ Ասով հանդերձ, իբրեւ թէ հայ հարուստ մը կամ հարուստներ Օրմանեան արքեպսկոպոսի առաջարկան հաստատութիւնը մարմնաւորելու չափ բարձր ներդնչում մը ունենային օր մը։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԳՈՐՈՅԻ ՅՕԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ջաւէն և Բարգէն վարդապետները, որոնք Ղարաբաղի թեմական գորոցի առաջիկայ յօբելեանի առիթով շրջագայում էին Կովկասի և Ռուսաստանի մի քանի քաղաքներ յիշեալ գորոցի ապահովութեան փոնդի համար հանգանակութիւն անելու, այս օրերս վերադարձան Թիֆլիս։

Ինչպէս լսեցինք, հանգանակութիւնը,